

Хальмг келнэ нег урок

Эн джилэ авн эклэд 2, 3, 4-ч классмудар хальмг келн дасгджана. Хальмг кел дасхд эн джил 2,3,4-ч классмудт долан хонгт 3 час гаргьта гад гидж Хальмг таньгчнин эрдм-сургуулин отдел заавр бгв.

Хальмг кел дасх учебникүд уга болсар, бидн цон угар түрүн урок ягьдж келнн заавр бгхяр селдженан.

Түрүн долан хонг давс. Тер долан хонгин эргид сургьльчирла амн угар куундвр кедж, тедн хальмг келр ягьдж келдгн медх збвта билэвдн. Тедн хальмг кел медлгнэс иш авч, цаарандн урокан тогтах збвта байсми.

Эн долан хонгас авн эклэд, багшир ним байдлгтгяр урокан келлэ сн болх гидж селг бгчәнэвдн.

Түрүн болд эн классмудн сургьльчир орс узгүдэс ари, шишли зурган хальмг узгүдн снйяр медлж авч збвта. Сургьльчир хальмгар снйяр медлж болхла, урок болгнд хонгагд узг дасхд болхми. Мууггар медлж болхла, нег узгэс үлү дасд чадлго. Түрүн болд а узг дасхми гидж селвдженанэвдн. Эн узгн эвахин кергт, түрүлд цон үгэс тогтсн зннгс багш эврэн келд, ямарн үгд а гидж үзг соньсгдн гидж сургьльчирас сурдж медхми. Сургьльчирг, үлгүрлхд, ним зннгс амн угар келдг бгч болхми; эн джил тарн сан болв. Амн гермүд бэрцхав. Темән—чилтэ адус.

Эн зннгсн бас давдж келчкэд, эс медлгсн үг гүд, сургьльчирг давтулдж келдлж келүлхми. Цон сургьльчир давтад келсн цагт, багш даки: тарн—гисн үгд түдлт келд, төвшнәр болн тодрха снйяр умшдж, эн зннгэс: тарн— гидж үг салгьдж авч збвта. Эн үг салгьчкэд "тарн" гидж кесг давтдж умшдж, а—гидж үзгн уданар татдж умшхми. Тиндж а—үзгн салгьчкэд, эн үзг келсн цагт урл, келн, таньна ямарн болдгн багш цайлгьх збвта. Үлгүрн, багш индж келдч чадхми: а—эсгн үзг келсн цагт, келн кбидрл уга келтнн үлднэ, зүг бахлур талан невчк татгдад бргднэ. Тиндж заадж келчкэд, уданар а—үзгн кесг давтад, куунэ келн, урл таньна ямарн болсн сургьльчирас сурн, теднәр эн үзг келүлхми. Сургьльчир багшин келсн дахад, нег дууггар эн аяг давтдж келхми.

Тиндж сургьльчир медсн цагт, багш бас ним үзгтэ цон үгмүд келх. Үлгүрн, ним үгмүд авч, амн угар келдж болх: чирэ, чигән, тавц, эмэл, тэмк, амн, аял, элэ, ма.

Тиндж куундвр келжгьд, сургьльчирар бийсәрн а—үзгтэ үгмүд олдж келтхэ тиндж сурх кергтэ. Тедн зәрмдән кергтэ сн үгмүд бас сандж чадхми. Тинн үгмүд харгьсн цагт, теднн темдглад, тедн түдлт келд, келлгнд орулдж, сургьльчирн

седклиг невчк байрдулх кергтэ.

—Эн үзг ягьдж келгдлгн дасдж медчкэд, эн үзгтэ аял үзг орс узгүдт байну?—гидж сургьльчирас сурхла сн болх. Зәрмн орс а—гидж үзг байнэ гидж келх сам харгьх. Тер цагт багш бели болдж, эн хойр үзгн өвәрциг медүлх кергтэ. Теднэ өвәрциг ним үгмүд келдж, дуньцүлдж медүлхми: амтн-амтн, сән—сан, тарх—тарх, ца—ца, бәр—бар, хялэ—хала.

Индж келсн дару, эн хойр аяг үгэс салгьдж дуньгүлхми. А—а—гидж сургьльчирар келүлдж, урл, келн, таньна эдннг келсн цагт ямарн болдгн теднәр бийсәрн инлгүлхми. Тингэд, а—эсгн үзг ар дарана, а—эсгн үзг өмн дарана гидж сургьльчир медх збвта, юнгахд гихлэ, а үзг келнэ үзүрәр келднэ, а—үзг келнэ бахлур талггар келгднэ.

Тиндж лавта медсн цагт, эн а—үзгн тодрхаггар, чикәр багш эврэн доскад бичх збвта. Ягьдж бичлгнн заадж, ямарн теднэ медлж орс үзгн байдлгтгяр бас келдж бгчхми. Орс е—үзгн хярү эргүлд бичиллэ аял гидж сургьльчирг цайлгьдж келдж болхми. Терүнэ дару ик үзг бичкн үзг хойрн бичлгнд өвәрц угаг бас заадж келх кергтэ.

Тиндж медчкэд, эн үзгн бичх кергтэ. Сургьльчир эн үзгн тетрадин нег мбр дуургэд бичдж орксн цагт, а—үзг орд цон үгмүд сургьльчирг бичүлх кергтэ. Имм үгмүд бичүлдж болх гидж санджанвдн: тарн, сн, тарнэ, амтн, эмэл. Амн угар эн үгмүд дэс зннгс бурдлх кергтэ. Үлгүрн: амтн тарэ тарнэ, эмэл сн.

Кемр сургьльчир хальмг кел снйяр медлж болхла, эн зннгсн тетрадьтн бичүлдж болхми. Эн зннгсн сургьльчир бичдхсн цагт, багш рид эргдж, снйяр болн мууггар бичдххин хялэдж, сургьльчирг тодрха снйяр бичх заавр бгч збвта.

Эн үзгн бичснэ хбн,

сургьльчирн келлгь бргдүлхн кергт, амн угар тууль келдж, куундвр кедж болхми. Эс гидж "Хальмг унн" газетэс шүлгүд умшдж, куундвр бас кедж болхми. "Тавн уулин бел"—гидж хальмг 1-ч мбртэ цергин ду умшдж, эн дууна тускар ончта куундвр келж болхми.

Кемр цагт үлдлэ, сургьльчирн келлгь бргдүлхн тблэ, амн угар куундвр кех олн-зүсн төрмүд байцхәнэ. Одр болгнн тинн төрмүдәр куундвр кедж болхми. Тиндж куундхн кергт, ним шишлиг төрмүд заадж болх гидж санджанавдн:

1. Школин тускар куундвр келгн.
2. Куунэ мбчмүд. 3. Гер-бул.
4. Хувч-хунр. 5. Тарн-темс.
6. Колхоз болн совхоз.
7. Балгьсн болн селән.

Үлгүрлхд, "Куунэ мбчмүд"—гисн төрин тускар ним үгмүд олзлдж, куундвр кедж болхми: толгьа, нудн, урл, шудн, чирэ, маньна, ээм, амн, гар, кбл, нүргн, күзүн, халх, келн, чикн, гиджг, хамр, ашк.

Кемр сургьльчир хальмг кел снйяр медлж болхла, эн куундврн улм бргдүлдж болджана. Үлгүрн, ним сурвмүд сургьльчирг тавдж болхми: юмна үнр кун ягьдж меднэ? Чикн юнд кергтэ болх? Хотн амн юуггар дамдлж медлнэ? Юмна сн-снйхннн кун ягьдж меднэ?

Цүг сургьльчир нургьдлж хальмгар снйяр келдг болхла эн куундврн улм бргдүлдж болхми.

Тер цагт олн үзгн халхар, эн куундврн бргдүлдж болхми. Сбрүд учр-утхт чинрлгч нерд заадж келүлж болх: хар—цагьан, сн—му, ут—ахр нәрхи—бодүн, зузан—нимгн, таргьн—этци. уйн—бат, удан—шулуи.

Сбрүд чинргэ уулдвр олзлдж бас болхми: иовх—зогех, хярх—чрх, гарх—орх. хаах—секх, инх—уульх, уурлх—таалх.

Тиндж куундвр келснэ хбн, герн даалгьвр сургьльчирг бгч кергтэ. Гертән кех даалгьвр олн-зүсн болх збвта.

Тедн нургьдлж сургьльчир ягьдж хальмгар медлгэс иштэггяр бггдх збвта. Болв ним даалгьвр бгч болх:

1. А—үзг умшдг даслгн.
2. А—үзгн нег мбрәр дуургд бичлгн.
3. А—үзгтэ үгмүд киндж бичлгн.
4. Амн угар куундвр кесн үгмүдиг тодлдж медлгн. Эн урокин игэд чилэх збвта болвдн. Кесг багшир: урокин зура ягьдж кехмбе?—гидж сурн учар, нег урокин зура бичдж селвдженанэвдн.

О—үзгтэ таньдүлгн Урокин зура.

1. Герн даалгьвр шүлдж хялгн.

1. А—үзгәр сансн үгмүдән келдж бгчлгн.
2. А—үзгүдәр бичсн үгмүдиг шүлдж хялгн.
3. Имм үзгүдгэ үгмүд орулдж, амн угар куундвр келгн.
4. Класст бгчх юумсн нерд заадж, куундвр кедж, теднэс амн угар зннгс бурдлгн.

II. Шин медрл цайлгьдж, сургьльчирг мелүлгн.

1. Шин дасх үзгн тускар цон үг келлгн.

2. Эн үзг дасхн кергт ним зннгс олзлдж келлгн.

Өвгн хб өвлнэ. Кбүн бдм келгьна. Ах брмг авб.

3. Тер зннгсэс ним үгмүд салгьлдж келүлгн: өвгн, бдмг, брмг.

4. О—үзгтэ үгмүд сургьльчирг хамдан сандж келлгн.

5. О—үзгтэ үгмүдэс эн үзгн салгьдж келлгн.

6. О—үзг келсн цагт куунэ урл, келн, таньна ямарн болдлгн цайлгьлгн.

7. О—үзгн сургьльчирта хамдан келлгн.

8. О—үзгн доскад бичлгн.

9. О—үзгн сургьльчир бичдж авлгн.

10. О—үзгн ик үзг, бичкн үзгн тускар цайлгьвр бгчлгн.

11. О—үзгтэ үгмүд доскад бичлгн.

12. О—үзгтэ үгмүдэс ахр зннгс бурдлдж бичлгн: Хб хяләнэ.

III. Сургьльчирн келлгь бргдүлхн кергт амн угар куундвр келгн.

1. "Шар ишк тек"—гидж

тууль келлгн (газет "Хальмг унн," июнь сарн 13, № 31).

2. Шулгүд умшдж куундвр келгн.

3. Деер бичгдсн төрмүдэс иш авч сургьльчирта куундвр келгн.

IV. Герн даалгьвр:

1. О—үзг умшдг даслгн.
2. О—үзгн нег мбрт дуургд бичлгн.
3. О—үзгтэ үгмүд бичлгн.
4. О—үзгтэ үгмүд сандж келлгн.
5. Амн угар куундвр кесн үгмүдиг тодлдж медлгн.

Амн угар куундвр кедж, сургьльчирн келлгь бргдүлхн төлэ, багшир "Хальмг унн" газетэс ним шүлгүд, рассказмуд, туульс олзлдж чадхми.

1. "Хальмг поезд"—шүлг—Колән Санджин, ("Хальмг унн" газет, апрель сар).

2. "Шар ишк тек"—тууль. (Хальмг унн" газет, июнь сарн 13, № 31).

3. "Хойр теерм"—шүлг—Джимбин Бембән, ("Хальмг унн" газет, апрель сар).

4. "Минн йбрал"—шүлг—Эридженэ Константина, ("Хальмг унн" газет, июнь сарн 10, № 40).

5. "Парть—олна зүркн"—шүлг—Сян-Белгина, ("Хальмг унн" газет, июни 9, № 46).

6. "Тавн уулин белд"—дун—Хальмг 1-ч мбртэ цергин дун, ("Хальмг унн" газет, июль сарн 13, № 49).

7. "Нууллэ"—Хальмг дун, ("Хальмг унн" газет, август сарн 3, № 60).

8. Шулгүд (багшин хялэцәр) Кблгин Даван, ("Хальмг унн" газет, август сарн 8, № 63).

9. "Бригадир"—Колән Санджин (багшин хялэцәр) поэмин тасрха, ("Хальмг унн" газет, август сарн 13, № 66).

10. "Ончн ббк"—поэмин тасрха (багшин хялэцәр) Сян-Белгина, ("Хальмг унн" газет, август сарн 20, № 70).

11. "Сарин сарул"—хальмг дун, ("Хальмг унн" газет, август сарн 28, № 75).

Хальмг келнэ багш болгн "Хальмг унн" газет бичүлдж, эн газетд гарсн шүлгүд, рассказмуд, туульс олзлдж чадхми.